

ANTİK MISIR VE MEZOPOTAMYA SANATINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

Dilan AY

Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, aydilan@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7085-8200

Ay, Dilan. "Antik Mısır ve Mezopotamya Sanatına Karşılaştırmalı Bir Bakış". idil, 106 (2023 Haziran): s. 763-778. doi: 10.7816/idil-12-106-08

ÖZ

Mısır ve Mezopotamya Uygarlıkları hem uygarlık tarihi hem de sanat tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada Mısır ve Mezopotamya Uygarlıklarının sanatları karşılaştırmalı olarak incelenecek, benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulacaktır. Söz konusu karşılaştırma mimari, resim, heykel ve küçük el sanatları bağlamında yapılacaktır. Araştırmanın amacı Mısır ve Mezopotamya sanatı arasında benzerlik ve farklılıkların var olup olmadığını saptamak eğer varsa nasıl ve hangi bağlamda karşımıza çıktığını ortaya koymaktır. Bununla birlikte, çevresel, dini ve sosyolojik faktörlerin iki medeniyetin sanat anlayışına nasıl yansıdığını da gözler önüne sermek araştırmanın bir diğer amacıdır. Aynı çağda yaşamış bu iki medeniyetin sanatının oluşmasında coğrafya ve dinin oldukça etkili olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda Mısırlılarda sanatın her alanında dinin yönlendirmesinin oldukça etkili olduğu görülmüştür. Üretilen bütün sanatsal yapıtlar ölünün diğer dünyaya geçişini sağlamak ve ebedi hayata geçmek amacıyla yapılmıştır. Mezopotamya'da dini içerikli üretimlerin olmasına rağmen Mezopotamya sanatının yaşanılan dünya ile daha çok ilgili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mısır sanatı, Mezopotamya sanatı, resim, heykel, mimari, sanat tarihi

Makale Bilgisi:

Geliş: 1 Mart 2023

Düzeltilme: 29 Nisan 2023

Kabul: 30 Mayıs 2023

Giriş

Mısır ve Mezopotamya Uygarlıkları hem uygarlık tarihi hem de sanat tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu araştırma Mısır ve Mezopotamya sanatına bir bakış sunarken, bu iki uygarlığın sanatlarının benzer ve farklı yönlerinin karşılaştırılmasına odaklanmaktadır. Mısır ve Mezopotamya sanatları, Yenitaş Çağı içerisinde değerlendirilmekte olup, iklimin sıcak olduğu ve tarıma elverişli ovaların bulunduğu bölgelerde doğmuştur (Turani, 2012: 46). Her iki medeniyet de su kenarında kurulmuştur ve coğrafya, dini inançlarını ve sanatlarını oldukça etkilemiştir. Kuşkusuz hem Mısır'da hem de Mezopotamya'da din sanatı etkileyen ve yönlendiren başlıca unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle araştırmanın ilk bölümünde Mısır ve Mezopotamya'da din ve inanç üzerinde durulmuştur. Dinin sanatı nasıl yönlendirdiği ve üretilen eserlerde nasıl karşımıza çıktığı incelenmiştir. İkinci bölümde ise dini konularla da bağlantılı olarak meydana gelen tapınaklar ve mimari unsurlar incelenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümü bu iki uygarlığın resim ve rölyef sanatına yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Mısır'da karşımıza çıkan 'Fayyum Portreleri' ise ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Dördüncü bölümde bu iki uygarlığın heykel sanatı incelenmiştir. Beşinci bölümde Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları küçük el sanatları açısından incelenmiştir. Altıncı bölümde ise bu iki medeniyetin sanatlarının söz konusu başlıklar bağlamında birbirleri ile karşılaştırılması yapılarak benzer ve farklı yönleri tartışılmıştır. Ardından elde edilen bulgular doğrultusunda sonuca varılmıştır. Araştırmanın amacı Mısır ve Mezopotamya sanatı arasında benzerlik ve farklılıkların var olup olmadığını saptamak, eğer varsa nasıl ve hangi bağlamda karşımıza çıktığını ortaya koymaktır. Araştırma ilgili literatürün taraması ile oluşturulmuştur.

1. Mısır ve Mezopotamya'da Din ve İnanç Sistemi:

1.1. Mısır'da Din Anlayışı:

Mısırın çok tanrılı din anlayışı hayatın her alanını çok derinden etkilemiştir. Bütün sanatsal oluşumlar dini inanç sistemine göre gelişim göstermişlerdir. Çok tanrılı birçok din gibi Mısır'da da doğa olayları ve coğrafi faktörler insanların dini inançlarının ana temelleridir. Özellikle güneş ve Nil Nehri Mısırlılar için kutsal sayılmaktadır. Ayrıca mısırlılar bazı hayvanları da kutsal saymıştır. Kutsal hayvan tanrılarının coğrafyaya göre çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Nil Nehri'ne yakın bölgelerde daha çok timsah tanrılara rastlanırken, aslan tanrılara daha çok çöl bölgesinde rastlanmıştır (Çifçi, 2010: 4; Kurhan: 36). Yarı insan yarı hayvan şeklinde metamorfoza uğramış tanrılar oldukça sık rastlanılmaktadır. "Dini yapıda yer alan kutsal hayvanlar, inanılan tanrılarının bedenleşmiş şekli olarak kabul edilmektedir" (Çifçi, 2010: 5; Aydın: 498). Mısırdaki tanrılar ve yarı tanrılar vardır ve aynı zamanda zamanla iki tanrının birleşip yeni bir tanrı olduğu durumlar da söz konusu olmuştur. Başlıca Mısır tanrıları: Osiris, İsis, Horus, Ra ve Amon'dur. Belli dönem ve bölgelere göre tanrılarının üstünlükleri de değişiklik göstermiştir. "Mesela Thebes ilahı Amon, güneş ilahı Ra ile birleşerek Orta İmparatorluk devrinde Amon-Ra ünvanı ile güneş ilahı olmuş ve Yeni İmparatorluk devrinde Mısır'ın başlıca ilahı sayılmıştır" (Çifçi, 2010: 5; İnan: 221). Mısırlılar her şeyin gökyüzünde olup bittiği fikrine sıkı sıkıya bağlıydılar. Belki de bu nedenle Güneş tanrısı Ra en önemli tanrılar arasında yer almaktadır.

1.1.1. Krallar ve Firavunlar:

Mısır dininde Firavunluk ve krallık da din ile yakından ilgilidir. Öyle ki biz Mısır'da tanrı kralların olduğunu biliyoruz. Ölü kralların tanrılaştırılması, kralın tanrı ve insanlar arasındaki köprü olarak kabul edilmesi, Mısır dini inancının temel taşlarından birini oluşturmuştur (Gezmez, 2019: 57; Wilkinson, 2016: 52). Firavunlar kendilerini 'Tanrının oğlu olarak' görürlerdi ve isimlerini de ona göre alırlardı. Örneğin Amonhotep ve Tutankamon'un ismi Tanrı Amon'dan, Ramses'in ismi de Tanrı Ra'dan gelmektedir. Firavunlar yaşarken tanrı sıfatını taşımakla birlikte, ölümlerinden sonra kendilerine ibadet edilmeye başlanmıştır. "Firavunlar, yaşayan güneş ya da dünyada güneşin sureti olarak adlandırılmış ve tanrısal tabiatlarını koruyabilmek için kendi kız kardeşleriyle evlenmiştir" (Çifçi, 2010: 13).

Kralların resim ve rölyeflerde diğer figürlerin neredeyse iki katı olarak betimlenmesi ve tanrının oğlu olarak görülmesi, bazı bilim insanları tarafından kralın yaşarken tanrılaştırıldığı görüşünün benimsenmesi neden olmuştur. Buna rağmen kralların teoride tapınak hizmetinden sorumlu kişiler olduğu düşünüldüğünde, onların da tanrılara hizmet ettiklerini ve bu nedenle kralların tam bir tanrı statüsünde olmadıklarını düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır (Gezmez, 2019: 57-58).

1.1.2. Ölüm İnancı:

Mısır medeniyetinin ve sanatının oluşumunda Mısırlıların ölüm inancı çok etkili olmuştur. Mısırlılar ölümü bir son değil yeni bir hayatın başlangıcı olarak düşünmektedirler. Ölümden sonra yaşamın olduğuna inanan ve dünyadaki hayatı ölümden sonraki hayatlarına taşımaya isteyen Mısırlıların bu inançları, mimarilerine, resim ve heykeltiriliğe, ölümlerini gömme törenlerine ve mumyacılığa yön vermiştir. Mısırlılar "...bu dünya hayatını çok sevdiği için aynı hayat ahirette de devam etsin diye ölümler ülkesine giden yolu mümkün olduğu kadar kolaylaştırıp, ölümler geleceğini ellerinden geldiğince güzelleştirmeye çalışmıştır" (Çifçi, 2010: 46). Mısır inancına göre ruh ölümle bedeni terk etmektedir, ancak beden korunursa ruh kendi bedenini bulup ona geri dönebilmektedir. Bu sebeple ölü bedenin korunması kutsal bir görev haline almıştır (Çifçi, 2010: 46).

Çok genel manada mumyalama, kafa içinin alçılanmasından, iç organların çıkarılmasından, vücudun kokulu maddelerle doldurulmasından ve bu işlemlerden sonra vücudun yetmiş gün doğal sodyum karbonat içinde bekletilmesinden, reçine ile kurutmaya kadar çeşitli şekillerde olabilmektedir. Yöntem ne olursa olsun sonuçta vücut, genelde ince – bazen de kalın- keten şeritlerle sarmalanmıştır (Çifçi, 2010: 51; Valbelle: 67).

Mumyalama işleminden sonra ölümler öbür dünyada işe yarayacak ve hayatını rahatça geçirmelerini sağlayacak eşya, hazine ve yemeklerle birlikte gömülürdü.

Firavunlar ölünün maddi varlığını sürdürebilmesi için 'bin ekme ve bira, bin sığır ve kümes hayvanı, bin merhem ve giysi' kuralıyla ifade edilen geleneksel ölü adaklarının ihmal edilmemesi için hem kendi mezarının hem de memur mezarlarının ihtiyaçlarını karşılamak ve rahiplerin maaşlarını ödemek için ölü vakıflarını kurmuştur. Vakıflar bu kültürün maddi temelini oluşturuyordu (Gezmez, 2019: 82; Hornung, 2004b: 30-31).

Kuşkusuz mumyalama ve gömme ritüelleri her Mısırlı için yapılmamaktaydı, sadece zenginler, soylular ve devlet kademesinde üst düzeydeki kişiler mumyalanmaktaydı. Ayrıca yapılan mezar kazılarında insanlar dışında birçok hayvan mumyasına da rastlanmıştır. Mısırlıların bu hayvan mumyalarını tanrıya adak olarak sunduklarına inanılmaktadır.

1.1.3. Piramitler:

Mısırlılar piramitleri hem bir mezar hem de ibadet yeri olarak tasarlamışlardır. Ancak ibadet amacı ikinci plandadır. Bu piramitler firavunlar için yapılmıştır, genellikle piramitlerin etrafında ailesi ve onun için değerli kişilerin mezarları da bulunmaktadır. Mısırlılar firavunların ruhunun bu piramitler yardımıyla öte dünyaya geçebileceğine inanmışlardır.

Mısırlılar için kaostan çıkan evrenin sembolü piramitlerdir. Piramidin tepesindeki piramidyon adı verilen son taş, Nun'un sularından yükselen tepe ve o tepenin üzerinde yükselen güneşi temsil eder. Böylece kral, piramidyon sayesinde göğe yükselebilirdi. Piramitlerin simgesel işlevlerine bakıldığında, dikey eksenin yeryüzünü göğe ve firavunu, babası Ra'ya bağladığı, Nil'e paralel olan kuzey-güney yeryüzü ekseninin, Yukarı Mısır ile Aşağı Mısır arasında birleştirme çizgisi işlevi gördüğü ve güneşin seyrine paralel olan doğu-batı ekseninin ise göksel/kozmetik etkilere işaret ettiği üzerinde durulmuştur (Gezmez, 2019: 79; Schwars, 2012: 60,65-72).

1.2. Mezopotamya'da Din:

Mezopotamyalılar da tıpkı Mısırlılar gibi çok tanrılı bir dine inanmaktaydı. Mezopotamyalılar için de coğrafi bölge ve doğa olayları dinin belirleyicileri olmuştur. Gökyüzü ve yer yüzü Mezopotamyalılar için oldukça önemliydi ve bütün tanrısal olaylar bu ikisi arasında meydana gelmekteydi. Ayrıca toplumların yaşam biçimleri de dini inançlarını ve tanrı sistemlerini etkilemektedir. Örneğin Sümerlerde "Avcı ve göçebe kavimlerin tanrıları, genellikle doğa kuvvetleriyle ilişkilendirilen daha çok göksel nitelikli, erkek ağırlıklı

tanrılardır" (İnanç, 2017: 62; Turani, 1983: 76). İlk büyük tarım topluluklarında tanrılar genellikle kadın ağırlıklı olmuştur. Örneğin Çatalhöyük'te bir Kibele kültü olduğu bilinmektedir. Kadının ve toprağın niteliklerinin birbiriyle ilintili görülmesi sebebiyle bu topluluklar daha çok kadın tanrılara yönelmiştir yorumu yapılabilir (İnanç, 2017: 62; Scharff-Moortgat, 1952: 217).

Mezopotamya tarihinin genel seyri içinde El-Ubeyd'den Babil'e doğru ilerlerken ve toplum rahipler, esnaflar, tacirler, katipler, bürokratlar vb. gibi kesimlerin oluşmasıyla gittikçe daha gelişmiş hale gelirken ana tanrıça yerini yavaş yavaş erkek tanrıya bırakmıştır, Son Babil Dönemi'nin büyük tanrısı Marduk, artık kesin olarak erkektir. İnanna'nın efsanelerdeki rolünün nasıl değiştiğini görmek çok ilginçtir. İnanna, Babil Dönemi'nde İstar adıyla yaşamaya devam etmiştir (İnanç, 2017: 63).

Bu açıklamalardan yola çıkarak zaman içinde kültürlere bağlı olarak tanrıların niteliklerinin, önemlerinin ve isimlerinin değiştiğini görmekteyiz. Zaman içinde tanrı sayıları azalmış veya tanrıların özellikleri yeniden düzenlenmiştir.

2. Mısır ve Mezopotamya Sanatında Mimari

2.1. Mısır Mimarisi:

Mısır mimarisi kuşkusuz dini inanışlar yoluyla şekillenmiştir. Biz Mısır mimari örneklerini günümüze kalan tapınaklarda, büyük mezarlarda ve piramitlerde görmekteyiz. Piramitlerin etrafında bulunan mezar odaları da kutsal sayılan tapınak ve piramitlerin etrafında oldukça düzenli ve geniş biçimde yapılmış mezar kompleksleriyle adeta birer şehir yapılanmasını andırmaktadır.

Mısır mimarisinde muntazamlık ve matematiksel kesinlik oldukça önemlidir. "Mısır mimarisi, matematik bir titizlikle inşa edilmiş, ölçülerinin muazzamlığı ve formlarının kapalılığıyla binlerce yıla dayanmış, insanı yüceliğine ve ölmezliğine inandıran eserlerdir" (Turani, 2012: 46). Mısırlıların neden büyük ölçekli mezarlar yapmaya başladığı tartışmaya açıktır. Hamann'a göre bu durum firavunun gücü ya da devletin itibarı ya da firavunun tanrı olması ile ilgili değildir. Ona göre bu mezarlar sadece ölülerin gömülmesi için kullanılmaktadır (Turani, 2012: 47). Bu da bu binaların siyasi bir güç sembolü olmaktan çok dini amaçlara hizmet eden yapılar olduğunu göstermektedir. Ancak bu yapılar günümüz dini mabetlerinden oldukça farklı niteliktedir. "Mısır tapınaklarını günümüz dinsel yapılarından ayıran en büyük özellik; tapınakların ibadet için değil, tanrının bakım ve geçim evleri olarak tasarlanmasıydı" (Gezmez, 2019: 64; Brewer ve Teeter, 2011: 176; Wilkinson, 2016: 45). Bu tapınaklarda ibadet ikinci sıradaydı. Bu binalar Tanrı'nın diğer dünyaya geçişini sağlamak ve bu yolculukta yolunu kaybetmeden, rahatlıkla ötedünyaya gidip, orada bu dünyada sürdürdüğü rahat hayatın devamını sürdürmeleri için inşa edilmişti.

Piramitlerin görüntüsü başlangıçta bugün gördüğümüz heybetli yapılardan farklıydı. Piramitler başlangıçta birer tümsek biçiminde inşa edilmiştir. Zamanla genişlemiş, büyümüş ve bu günkü formunu elde etmiştir.

Piramitlerin bu günkü biçimleriyle doğmadıklarını biliyoruz. Negade kültürlerinde ölü bir yere gömülür ve üzerine bir tümsek yapılırdı. Bu tümsekler, ölenin kudreti ve zenginliğiyle orantılı olarak yüksek yapılırdı. Bu mezarlarda odalardan başka, bir de kilerin bulunduğu görüyoruz. Bu topraktan tepeler, önce kerpiç ve sonraları da taştan yapılmaya başlanmıştır... Bunlara mastaba diyoruz. Mastabalar, yan duvarları meyilli kare prizmaya benzerler. Bunların ilk örnekleri Gize'de görülüyor. Firavunun aile yakınlarının mezarlarını, esas piramit yanındaki bir cadde üzerinde sıralanan mastabalarda görüyoruz. Gize, bu nedenle bir kent planı gibi düzenlenmiş Ölümler Şehridir... Bu mastabalar zamanla üst üste arttıkça basamaklı piramit doğmuştur. Diyozer'in (3. Sülale) Sakkara'daki beş basamaklı (mastabalı) piramidi böyle ortaya çıkmıştır (Turani, 2012: 47).

Piramitlerin tapınakları, dar koridorları, odaları ve avluları vardır. Tapınakların içinde genellikle rölyef süsleme ve heykeller sıklıkla kullanılmıştır. Bu heykeller mezarın içindeki kişileri ya da tanrıyı tasvir etmektedir. Piramitlerin içinde birer giriş salonu, kiler odaları ve avlu vardır. Ancak burada odaların

yerleştirilmesine baktığımızda özel bir sıralamanın olmadığı dikkat çekicidir. Ortak ve değişmeyen şey ise taşlarla çevrili ve dikdörtgen biçimli kral odalarıdır. Piramitlerin dış cepheleri genellikle beyaz kireç taşından kaplanmıştır. Orta imparatorluk döneminde yapılan piramitlerde genellikle çıkış rampaları bulunmaktadır. "Birbiriyle ilişkili bina öğeleri, geleneksel olarak kullanılan Mısır mimarisi öğeleridir: Kutsal yol, filpayeli avlu, piramit" (Turani, 2012: 50).

Şekil 1: Hatşepsut Tapınağı

Mısır mimarisinde karşımıza çıkan bir diğer özellik de doğadan stilize edilerek yapılan sütunlardır. Bunlar papirüs, lotus ve palmiyeden yola çıkılarak yapılmış sütunlardır. Mısır mimarisinde kullanılan büyük heykeller ya da sütunların mimari bir işlevsellikten uzak olduğu söylenebilmektedir. "Genel olarak bakılırsa mimari, bir sıra halinde açık avlularıyla kapalı salon dizisinden ibarettir. Bütün bu yapı dizisini de bir dış duvarın çevirdiği anlaşılmaktadır" (Turani, 2012: 53). "6. Sülale'den bu yana, tapınaklar ölümler için yapılmış bir mezar evi değil, sanki oturmak için inşa edilmiş birer saray gibidir" (Turani, 2012: 61). Bu dönemden sonra mimarinin oldukça lüks ve gösterişli olduğunu söylemek mümkündür.

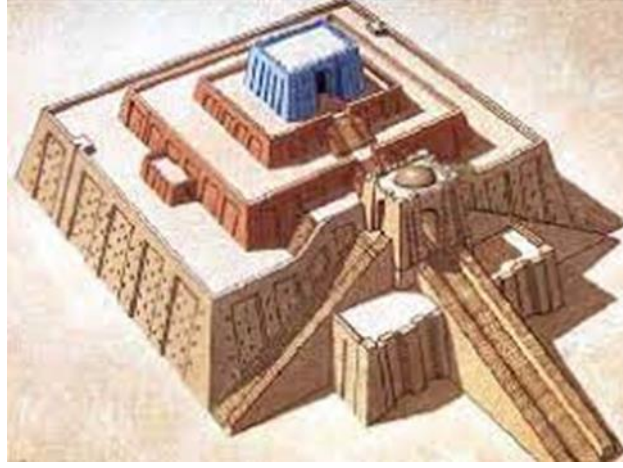
Mısır mimarisinin ve piramitlerin yapılma amacı Mısır dininde 'tanrı kral' inancıyla doğrudan alakalıdır.

Dünya düzenini, sahip olduğu büyü güçleriyle elinde tutan kral, Mısır'ın refah ve huzuru için en önemli kişiydi. Bu yüzden firavunun sadece hayattayken değil, öldükten sonra da çok iyi bir şekilde korunması gerekiyordu. Mumyalanarak özel yapılmış mezar komplekslerine defnedilen krallar için doğrudan bu iş için kurulan ya da devlet hazinesinden desteklenen ölü vakıfları aracılığıyla geleneksel ölü adakları ihmal edilmeksizin yerine getirilirdi (Gezmez, 2019, s. 58; Hornung, 2004b: 28-30).

Tüm bunlardan piramitlerin, tanrının bakımı öte dünyaya geçişinin kolaylaşması ve öte dünyada da çok rahat bir şekilde yaşaması için yapılan mimari yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Mısır sanatının her alanında olduğu gibi mimarisinin gelişiminde de din en etkili unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Mezopotamya Mimarisi:

Mezopotamya mimarisi bölgenin yapısına da uygun olarak şekillenmiştir, Fırat ve Dicle kıyılarına yerleşmiş olan Mezopotamyalılar su kıyısındaki topraktan yararlanarak oluşturdukları kerpiç tuğlalar ile binalarını inşa etmişlerdir. Bu tuğlalar ırmak kenarındaki topraklar, su ve saman kullanılarak oluşturulmuştur. Bu tuğlalar genellikle dayanıksız olup hayvan barınakları ya da geçici binaların inşasında kullanılmıştır. Sınırlı sayıda da olsa daha dayanıklı ve kaliteli tuğlaların kullanıldığına da rastlanmaktadır. Bu tuğlalar pişirilerek oluşturulmuştur. III. Ur Hanedanı'na kadar daha çok kapı eşiklerinde ya da önemli ve gösterişli binalarda kullanılmıştır (İnanç, 2017: 51).

Şekil 2:Ur Zigguratu

Mezopotamya mimarisinde Mısır piramitlerine benzeyen Zigguratlar karşımıza çıkmaktadır. Zigguratlar pişmiş tuğlalarla kaplanmıştır. “III. Ur Hanedan’ın kraliyet mezarları da üzerine Şulgi ve halefi Bur-Sin’in adları damgalanmış olan pişmiş tuğlalarla inşa edilmiştir” (İnanç, 2017: 51; Crawford, age: 69). Eski Sümer Çağına ait mimari yapılar bir ana salon ve yan odalardan oluşmaktadır. Matematik kesinlik dikkatleri çekmektedir. Binanın bütün tasarımı amaca göre biçimlendirilmiştir (Turani, 2012: 87). Mezopotamya’da bu tapınaklar tanrılar ve krallar için yapılmaktadır.

Mezopotamyalılar için gökyüzü dini açıdan çok önemlidir. Mezopotamyalılar birçok tanrısal olayın gökyüzünde gerçekleştiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle gökyüzünü gözlemlemişlerdir ve ilk astrolojik çalışmaları da bu uygarlık gerçekleştirmiştir. Söz konusu zigguratların en üstünde bir gözlem evi bulunması da bu yüzdendir. Birkaç kattan oluşan, penceresiz bu yapıların önünde ve etrafında rampalar bulunmaktadır. Bu yapılar matematiksel planlı ve bütünlüklü yapılardır. Mezopotamya mimari yapılarına heykeller ve kabartmalı resimler de eşlik etmektedir. “Sarayların ana malzemesi kerpiç iken, heykeller, steller, dikili taşlar ve kraliyet başarılarının kaydedildiği yazıtlar çeşitli taşlardan yapılmışlardır” (İnanç, 2017: 128; Gökçek, age: 283).

3. Mısır ve Mezopotamya Sanatında Resim

3.1. Mısır Resim Sanatı:

Mısır resim sanatı örneklerine mezar odalarında ve tapınaklarda rastlanmaktadır. Mısır resimlerinde üç boyut ve perspektife rastlanmaz. Profilden yapılmış silüetler vardır. Bu eserler ideoplasti denilen bir anlayıştır... Yine mekân ve zeminin gösterilmesine ihtiyaç duyulmamıştır. Oran-orantıya dayanan bir resim anlayışı yoktur (Turani, 2012: 57). Mısır resminde figürlerin başları ve ayakları profilden gövdeleri ise cepheden resmedilmiştir. Aynı zamanda kral ve tanrı diğer figürlerden iki kat daha büyük şekilde betimlenmektedir. Rölyef sanatı 5. Sülaleden itibaren yaygınlık göstermeye başlamıştır.

Mezar duvarlarındaki rölyeflerde ölünün hayatını ve zenginliğini anlatan şeylerle, olayları gösteren konulu rölyefler vardır. Böylece bu çağın resimlerinden, ölümlerin hayatları hakkında birçok bilgilere sahip olabiliyoruz. Bu rölyef resimlerinde bir tarih ya da hikaye değil, ölünün sahip olduğu şeyleri ölümsüzlüğe intikal ettirmek amaç olmaktadır. Bu yüzden o çağda, bu resimlere bir tasvir olarak değil hayatı olan bir varlık gözüyle bakılmıştır. Mısır sanatı bu resimlerle seyirciyi etkilemek ya da onu heyecanlandırmak istemez. Bugüne kalan bu yüksek kişilerin mezarlarındaki resimler ve heykelleriyle ölü,hayattaki durumuyla ölümsüzlüğe ulaştırılmak istenmiştir... Resimde omuzların cepheden gösterilişi, Mısır Asilleri için kibar ve temsil edici bir görünüşdür. Mısır rölyef ve resimlerinde çehreler profilden gösterilmekteydi. Ancak aşağı sınıflardaki halkın resimleriyle düşmanların resimlerinde ya da hizmetçilerin tasvirleri için, her yönden görünüş söz konusu oluyordu (Turani, 2021: 61).

Mısırlılar bu resimleri süsleme ya da estetik amaçlardan çok yine dini amaçlarla yapmışlardır. Aslında bu resimler ölünün öte dünyada ihtiyacını karşılayacak ve bu dünyadaki hayatını sürdürmesini sağlayacak şeylerin birer temsili olarak yapılmıştır.

Mısır resminde derinlik, ritim ve perspektif anlayışına rastlanmamaktadır. Orta İmparatorluk döneminde rölyefler adeta bir hiyeroglif gibi betimlenmiştir.

Yeni İmparatorluk döneminde ise ...artık esirler değil, saygılı elçiler, konuklarını ağırlayan ev sahipleri; savaş ganimetleri değil, hediyeler; tehlikeler değil renkli serüvenler anlatılmıştır. Figürler ikili olarak resmedilmişler, iki figürde de aynı adımlar atılmıştır. Figürler dimdik bir yürüyüş pozisyonundadır (Turani, 2012: 65).

Bu çağda erkekler kadın figürü gibi zariflik içinde betimlenmiştir. Ramsesler çağında ise "Grek rölyefine yakın bir sanat anlayışının Mısır sanatına geldiğini görmek mümkün olmaktadır. Biz tarihte ilk defa olarak, tarihi hikayelerin büyük ölçülerde ve üçlü resimler halinde anlatıldığına tanık oluyoruz" (Turani, 2012: 69). Mezar odalarının duvarlarında betimlenen resimlerde günlük hayattan birçok sahnenin yer aldığını görmekteyiz.

İlk zamanlarda bu sahneler içinde ne bir ilah resmi ne de dini herhangi bir metin mevcut değildir. İstisna olarak cenaze merasimi resmedilmiştir fakat burada da ölen insan daima yaşar durumda kabul edildiği için ölümden bahsedilmemiştir. Ancak kral mezarlarındaki sahneler hem cenaze merasimine aittir hem de öteki dünyada rastlanılacak çeşitli varlıkları ve öte dünya mekanlarını içermektedir (Çifçi, 2010: 74-75; İnan: 296-306).

Böylelikle bu resimler Mısırlıların yaşam tarzları hakkında çok fazla bilgi vermektedir.

3.1.1. Fayyum Portreleri:

Şekil 3: Fayyum Portresi

Belki de Mısır sanatının en ilginç örneklerinden biri de Fayyum portreleridir. Onları bu denli ilginç ve özel kılan şey Mısır sanatının diğer örneklerine hiç benzemiyor oluşları ve çok gerçekçi bir üslupla betimlenmiş olmalarıdır. Portrelerin yarattığı duygusal etki oldukça güçlüdür. Söz konusu bu portrelerin Klasik Mısır sanatından bu denli farklı oluşunun nedeni ise Grek etkisidir. Savaş sırasında Mısır'a gelen Grek askerleri ülkelerine dönmek yerine Mısır'a yerleşmişlerdir. Ve böylece kendi kültürlerini de bu bölgeye getirmişleridir. Bu dönemden sonra Grek etkisi her alanda kendini oldukça belli etmiştir. Bu portreler aslında

birer ölü portreleridir ve mumyaların yüz kısmına yerleştirilmektedir. Bazen de tabutların üzerine ya da mumyanın sarıldığı keten bezin hemen üzerine yapılmıştır. Grekler, Mısırlıların ölüm inancından oldukça etkilenmiş ve onlar da ölülerini mumyalamaya başlamışlardır. "...bu çehreler dünyanın bilinen ilk portreleridir. Bu eserler ayrıca eşsiz özellikleriyle bilinen ilk tipik ikon resimlerdir. Günümüze değin gelen yaklaşık 1000 mumya portresi bulunmaktadır" (Korkmaz Ekici, 2013: 27; Borg, 2009). "Mumya portreleri, ruhların kendi görünümünü kolayca bulabilmeleri amacıyla Greklerin klasik sanat anlayışında üretilmiş yapıtlardır" (Korkmaz Ekici, 2013: 30).

Fayyum portrelerini bu kadar özel ve ilgi çekici yapan bir diğer özellik de gözlerdeki ifadenin çok güçlü olmasıdır. Gözlerin yüze oranla daha büyük olması ve izleyene direkt olarak bakması, izleyici ile portresi yapılan kişi arasında güçlü bir etkileşime neden olmaktadır. Ancak bu portrelerin izleyici için yapılmadığı apaçık ortadadır. Ne izleyiciyi etkilemek ne de duygusal bir bağ kurmak amacı gütmemektedir. Ancak bu portrelerden anlaşılacağı üzere biçimsel olarak büyük bir kaygı güdüldüğü de aşikardır. Resimler büyük bir ustalikle gerçeklik kaygısı güdülerek yapılmıştır. Bunun sebebi olarak, ölü'nün ruhunun kendi bedenini rahatça tanıyabilmesi için bu denli benzetme çabası güdüldüğü düşünülmektedir.

3.2. Mezopotamya Resim Sanatı:

Biz Mezopotamya resim örneklerine genellikle saraylarda rastlamaktayız. Mezopotamya'da resim sanatı mimari ile doğrudan ilişkili olarak gelişen bir nitelikte olmuştur.

Sümer saray avlularının duvarları resimlerle doludur. Bunların bazıları dini törenleri; bazıları kral ve tanrı arasındaki törensel ilişkileri canlandırmaktadır. Ağaçlar, kuşlar ve çiçeklerle dolu bahçeler; kanatlı aslanlar; stilize edilmiş, yani temel nitelikleri kaybolmaksızın birleştirilerek şematik duruma getirilen insan, hayvan ve bitkiler çizmişlerdir. İnsan figürlerinde derinlik olmayıp, iki boyutludurlar. Baş ve bacaklar yandan; göz, sakal ve göğüs cepheden yapılmıştır. Önemli kabul edilen kişinin figürü, diğerlerinden daha büyüktür (İnanç, 2017: 48).

Sümer rölyeflerinin derinliksiz ve perspektif içermeyen görüntüsünün tersine Babil rölyeflerinde bu tarz öğelere rastlanmaktadır. Babil rölyeflerinde yuvarlak hatlı uzuvlar dikkat çekmektedir. Asur rölyefleriyle karşılaştırıldığında, daha yuvarlak çizgilere sahiptir ve kabartma yoğun olarak kullanılır. Vücut tasvirlerinde frontal anlatıma başvurulmuştur. Figürlerde perspektif gözlemlenebilirken özellikle yüzlerde ve ellerde derinlik dikkat çeker. Gözlerde heyecansız, normal, kendine egemen bir insan bakışı söz konusudur (İnanç, 2017: 93). Bununla birlikte Babil mimarisine eşlik eden renkli çinilerle oluşturulmuş resimler oldukça dikkat çekmektedir.

Ayrıca Mezopotamya sanatında pano üzerine yapılan resim ve rölyef örnekleri de oldukça dikkat çekicidir. İlkinii II. Asurnasirpal'ın yaptırdığı bu levhalar sanatın propaganda aracı olarak kullanılmasına bir örnek olarak gösterilmektedir. "Tamamen siyasal propagandaya yönelik bu görkemli levhalar kralın ve devletin başarılarını anlatan bir tür reklam panosu görünümündedir" (İnanç, 2017: 129; Gökçek, age: 270).

Şekil 4: Ashurnasirpal III Aslan Avı

Orta Asur döneminde ise sanatın resmileştiğini görmekteyiz.

Asur bürokrasisince yönetilen, büyük çapta propagandaya yönelik bu resmi imparatorluk sanatının başlıca amacı figürlerin idealize edilmesiyle birlikte, ele alınan biçimi, açık, net ve elden geldiğince eksiksiz şekilde anlatmaya yöneliktir. sanatçılar bu tür anlayışın, katı stilistik (biçemsel) kurallarına bağlı kalmak zorunda bırakılmışlardır. Gözlerinin gördüğünü değil bürokrasinin koşullandırdığı akıllarının, önemli ya da karakteristik olarak seçtiğini resmetmek zorunda kalmışlardır. Bu tür stilistik sınırlamaya göre insan bedeni şu şekilde tanımlanmıştır: Baş, bacaklar ve ayaklar, profilden, gözler, omuzlar ve göğüs ise cepheden gösterilmiştir. Özellikle devletin gücünü simgeleyen kralın soylu ve üstün olması gerektiğinden kral ve saray erkanının davranış ve hareketleri daima sakin, ölçülü ve eksiksiz biçimde resmedilmiş, böylelikle Asurluların siyasal üstünlükleri anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak önemli figürlerin eksiksiz gösterimi ile katı ikonografya kuralları sanatçıları sıkıntı içinde bırakmış ve çoğu kez gerçekçi anlatımdan uzaklaşmalarına yol açmıştır. Bu katı kural en iyi şekilde kral ve kimi üst dereceli bürokratların el işçiliğinde görülebilmektedir (İnanç, 2017: 137-138; Sevin, 2010: 13-14).

Böylece bu dönemde sanatın siyaset tarafından yönlendirildiği ve katı kurallar içine alındığını söylemek mümkündür. Mezopotamya resim sanatında dini konuların yanında siyasi konuların da ele alındığı ve resim sanatının bir propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmüştür.

4. Mısır ve Mezopotamya Sanatında Heykel

4.1. Mısır Heykel Sanatı:

Mısır heykel sanatı örneklerine tapınaklarda rastlanılmaktadır. Mısır heykelleri genellikle tanrıları tasvir etmektedir. Amarna Çağında (İ.Ö. 1377-1358) Aton adında yeni bir din ortaya çıkmıştır. Bu dinin özellikle heykel sanatını etkilediği bilinmektedir. Orta imparatorluk çağında heykeller giyinik betimlenmektedir. Erkeksi görünüş burada önemlidir, kadınlar bile erkek biçimine yakın belirtilmiştir. Eski İmparatorluğun sonunda, betimlenen firavun heykellerinde yorgunluk ve tevekkül ifadesi gözlemlenebilmektedir. Bu durum bize Mısır tarihinin karanlık dönemlerinin başlangıcını ifade etmektedir. Sfenks heykelleri de Mısır sanatı için oldukça önemli bir konumdadır (Turani, 2012: 63). Yeni imparatorlukta karşılaşılan heykellerde de orta imparatorluk sanatına benzer bir üslup benimsendiği görülmektedir. Bu dönemde yapılan heykeller mısır sanatının belki de en incelikle işlenen heykel örneklerini vermiştir. Cepheden duruş katılığı terk edilmeye başlanmıştır. Natüralist bir tavır belirgindir.

Şekil 5: III. Tutmosis Heykelinin üst kısmı, Sertleşmiş kireçtaşı, Yükseklik 42.6 cm, Yeni Krallık Dönemi, 18. Sülale

Tapınaklarda karşımıza çıkan heykeller tanrının birer simgesi olarak düşünülmekte ve bu heykellere bir tanrı gibi hizmet edilmektedir.

Bu hizmetlerin sahibi, gücün tasviri olan heykellerdi. Heykel bütün kültürün odağıydı. Tasvirler dayanıklı ve simgesel anlam taşıyan nesnelere oluşturmaktaydı. Biçimlendirme aşamasında bile yapılan işin ilahi bir yanı vardı. Örneğin mitolojik anlatılara göre, ilahların derisi saf altından olduğundan, tasvirler çoğunlukla yaldızlıydı. Ay tanrısıyla gümüş arasında simgesel bir bağlantı kurduklarından, bu heykeller yapılırken gümüş materyaller kullanılırdı. Ancak Mısırlılar için bu heykeller tanrı değil, tanrının tezahürüydü ve ruhunu barındırırdı. Bu yüzden canlıymış gibi her gün yıkanır, değerli taşlarla süslenir, yiyecek ve içecek sunulur ve nihayetinde yerlerine geri konulurdu (Gezmez, 2019: 66; Wilkinson, 2016: 44).

4.2. Mezopotamya Heykel Sanatı:

Şekil 6: Kral Gudea

Mezopotamya heykel sanatı, coğrafi bölgenin özelliklerine ve farklı dönemlere göre oldukça farklı özellikler göstermiştir. Mezopotamya’da rastlanan heykellerde özellikle kaş ve burunun ön plana çıkarıldığı yüzün ise daha sadeleştirildiği, birçoğunda ağzın bulunmadığı görülmektedir. Tam bir portre anlayışı henüz oluşmamıştır. Kollar vücuda yapışık, bacaklar birbirinden ayrılmamıştır ve boyun mevcut değildir (İnanç, 2017: 11; Bodreuil vd, age: 440-441). Mezopotamya heykel sanatının tarihi, M.Ö. ± III. binden daha eskiye dayanmaktadır. Ur, Uruk ve Lagaş kent harabelerinde çeşitli heykel ve kabartmalar ortaya çıkarılmıştır. Heykellerin bir çoğunluğu altın ya da gümüşten yapılmıştır. Ayrıca asfalt veya zift üzerine sedef kakma işler yapıldığı da görülmektedir (İnanç, 2017: 21).

Sümer döneminde taş heykeller karşımıza çıkmaktadır, ancak taşın az bulunan bir madde olması heykelin biçimsel özelliklerin de oldukça etkilemiştir.

Taşın az bulunması nedeniyle küçük boyutta olan kadın ve erkek heykelleri bodurdu; omuzlara yerleştirilen baş neredeyse boyunsuzdu. Tapınaklarda bulunmuş bu heykellerde kollar vücuda yapışık, eller tanrılara dua pozisyonunda bitişikti. Kadın ve erkeklerin giysileri farklıydı: Erkeğin gövdesi çıplakken kadının sol omzu örtülüydü. Kenarları stilize bir posttan yapılmış yüksek bir volanla çevrili etek ya da entari ilk zamanlar düzdü. Yüzyıllar boyunca, bu kenar şeridi yerini kaunakes’e bıraktı. Genellikle ayakta temsil edilen kişi bazen küp biçiminde bir tabureye de oturmuş oluyordu. Çıplak başlı erkeğin yüzünü çevreleyen ziftle siyaha boyanmış saçları sırtına dökülüyor ve kare şeklinde uzun bir sakal yanaklarını örtüyordu, ancak kafası ve yüzü tıraşlıydı (İnanç, 2017: 12; Bordreuil vd, 2015: 442).

Heykellerin gözlerinde genellikle yarı değerli taşlar veya deniz kabukları bulunmaktadır ve oldukça büyük yapılmıştır. Heykeller genellikle tanrılar, krallar ya da devlet kademesinde bulunan önemli kişilerin tasvirlerinden oluşmaktadır.

Akad sanatında ise dikili taşlar özellikle dikkat çekmektedir. "Akad sanatı, aşağı yukarı bütünüyle heykelticiliğe ve taş oymacılığına dayanmaktadır. Kralın kahramanlıklarını övmek için yapılmış dikilitaşlar Akad sanatının evrimini ortaya koymaktadır. En güzel örneği Sargon dikilitaşı oluşturmaktadır" (İnanç, 2017: 79). Biz böylece Mezopotamya sanatının Hanedanlıklara ve bölgelerin malzeme özelliklerine göre çeşitlilik gösterdiğini görmekteyiz.

5. Mısır ve Mezopotamya Sanatında Küçük El Sanatları

5.1. Mısır'da Küçük El Sanatları:

Mısır'da küçük el sanatları olarak, mühürler, tılsımlar ve seramik kaplar örnek olarak gösterilebilmektedir. Mısır'da başlangıçta, seramik kaplar gibi süs eşyaları genellikle geometrik bir üslupla üretilmiştir. Bu geometrik anlayış düzenden uzaktır. Daha sonraki dönemlerde ise yine geometrik üslubun devam ettiğini ancak biraz daha düzen ve simetri içinde olduğu dikkat çekmektedir.

Mısır el sanatı örneklerine ölümlerin mezarlarına bırakılan hazinelerde rastlanılmaktadır. "Mısır el sanatları elbette yalnızca ölümlerin mezarlarını süslemek için üretimde bulunmuyordu, çoğu el sanatı ürünü ancak ikinci derecede mezar sunusuydu" (Sadıkoğlu, 2006: 62). Mısır mühürlerinde sıklıkla karşımıza çıkan böcek figürleri vardır.

Mısır el sanatı tılsım ve mühür üretimi sonsuz zenginlikte biçim ve malzemeden yararlanılmıştır...Silindir mühürlerin en parlak dönemi Erken Dönem ve Eski Krallık'tır. 5. Hanedan'ın sonundan itibaren silindir mühürün yerini damga mühürle bağlantılı olarak damga yüzüğü almıştır. Böcek biçimindeki mühürlerin bulunduğu bu yeni grupta mühür ve tılsımları birbirinden ayırt etmek çok zor olsa da, bunların alt kısımlarındaki yazılar, figürler ya da simgeler tipolojik sınıflandırma ve tarihlendirmede bir ölçüttür; tılsım scarabeuslarında yer alan dinsel ifadeler sık sık kriptografi biçimindedir, scarabeusların geniş alanına giriş, Mısır nümizmatiklerinin eksikliğini telafi eden çalışmalarla mümkündür. Çok sevilen bir mühür ve tılsım biçimi olan scarebeus 26. Hanedan'ın sonunda ortadan kalksa da, büyümlü taşlarda dinsel simge olarak yaşamayı sürdürmüştür (Sadıkoğlu, 2006: 63; Hornung, 2004).

Şekil 7: 'Scarab of Imeni' mühür örneği, MÖ 1882-1798, Orta Krallık Dönemi, 12. Hanedanlık

Ayrıca Mısır'da Krallar ve soylu kişilerin kullandığı değerli taşlarla bezenmiş boyunluklar ve kolyeler, başlıklar, saray eşyaları vb. küçük el sanatları olarak nitelendirilebilen ürünlerdir.

5.2. Mezopotamya'da Küçük El Sanatları:

Şekil 8: Adda Silindir Mührü, Akad İmparatorluğu

Mezopotamya sanatında silindir mührerler ve seramik ve taş kaplar küçük el sanatları olarak değerlendirilebilen üretimler arasındadır. "Silindir mührerler mülk damgaları, işaretli muskalar ve nazarlıklardır" (Turani, 2012: 84). Silindir mührerlerde güneş ve ay motiflerine oldukça sık rastlanılmaktadır. "Silindir mührerde Mısır hiyografik yazılarda görülen bazı figürler de mevcuttur. Bu figürleri başka taş mührerlerde de görmek mümkündür. Bazen bir canlının, bir insanın parçası, bazen de bağımsız olarak kullanılmıştır" (İnanç, 2017: 59; Koçak, 1996: 15-16).

Silindir mührerler Mezopotamya medeniyetlerinin birçoğunda oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. "Hukuki belge hazırlanmasında ya da kapalı bir çömleğin mührülenmesinde kullanıldıkları gibi, nazarlık olarak da takmışlar, ama her şeyden önce üretenin ve sahibinin övündükleri sanat objeleri olmuşlardır" (İnanç, 2017: 59; Tosun, 1952: 120-121).

Mezopotamya sanatında silindir mührerlerin yanında bir de taştan kaplar karşımıza çıkmaktadır. "Kaplarn üzerinde, figürler, rölyefler ve resimler yer almaktadır. Bu figürler Mısır resmi ile benzerlik taşımaktadır. Seramik ve taş kaplara ek olarak madeni kaplara da rastlanmıştır. Bu kaplar biçimsel olarak Mısır seramiklerine benzemektedir. Biçimleri karınlı ve cidarlı bir görünüştedir (Turani, 2012: 85). Biz böylece bu iki kültürün sanatlarının birbirinden etkilendiklerini de görmekteyiz. Ayrıca Mezopotamya sanatında yarı değerli taşlardan üretilmiş boyunluk, kolye ve takılara da rastlanmaktadır.

6. Mısır ve Mezopotamya Sanatının Benzer ve Farklı Yönleri:

Bu bölümde Mısır ve Mezopotamya sanatının, din, mimari, resim, heykel ve küçük el sanatları bakımından karşılaştırılması yapılmış ve benzer ve farklı özellikleri sıralanmıştır. Kavramsal çerçeveden elde edilen bulgular şu şekildedir:

1- Din ve İnanç Sistemleri:

- Her iki medeniyet de çok tanrılı bir dine inanmaktadırlar.
- Her iki uygarlık için de doğa olayları ve coğrafya dini inançlarının şekillenmesinde oldukça etkili bir rol oynamıştır.
- Mezopotamya'da krallar tanrı değilken, Mısır'da tanrı olarak görülmüştür.
- Mısır'da öte dünya inancına bağlı olarak mumyalama gelişirken, Mezopotamya'da böyle bir durum söz konusu değildir.
- Her iki uygarlık da su kenarına yerleştiği için su ve güneş, inanç sistemleri için oldukça önemlidir.
- Her iki toplumda da tanrılar zamanla farklılaşmıştır.
- Hem Mısırlılar için hem de Mezopotamyalılar için evren ve din kaostan oluşmuştur ve gökyüzü ile doğrudan bağlantılıdır.

2- Mimari:

- Mezopotamya ve Mısır mimarileri birbirine oldukça benzerlik göstermektedir her iki mimaride de matematiksel kesinlik ve penceresiz yapılar dikkat çekmektedir.
- Mezopotamya mimarisindeki büyük salon anlayışı bu dünyadaki yaşamla ilgilidir. Mezopotamyalılar Mısırlıların aksine bu binaları ölümden sonraki yaşama hizmet etmesi için değil bu dünyadaki yaşama hizmet etmesi için tasarlamışlardır.
- Her iki yapıda da çıkış rampaları vardır ve bina yukarı doğru çıktıkça daralır. Ancak Mısır piramitleri daha sivri ve düz köşelere sahiptir. Mısır piramitlerinde de Zigguratlarda da odalar, onları birbirine bağlayan koridorlar ve salonlar vardır. Ancak Mısır mimarisindeki odaların sıralanışı mantıklı bir dizilim göstermezken zigguratlardaki odalar bir amaca yönelik sıralanmış olup belirli bir düzen içerisindedir.
- Mısır piramitleri ve zigguratlar arasındaki en belirgin fark ise zigguratların en üstünde bulunan gözlem evidir.
- Mezopotamya mimarisinde esas salon önem kazanırken, mısır mimarisinde en kapalı, en korunaklı kral odaları önem kazanmaktadır.
- Mısır mimarisindeki resim ve heykellerin mimari yapıya bir katkısı bulunmaz ancak Mezopotamya resim ve heykelleri mimari ile ilişkili ve tamamlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Resim ve heykel Mezopotamya’da koruyucu bir güç olarak kullanılmaktadır.
- Her iki mimaride de sütunlar dikkat çekmektedir ancak Mısır mimarisindeki sütunlar genelde bitki formlarından stilize edilirken, Mezopotamya’dakilerde böyle bir özellik karşılıklı değildir.
- Mısır’da mimari yapılar siyasi bir güç olmaktan çok mezar niteliğindedir. Mezopotamya’da ise kralın gücünü göstermesinin bir aracı olarak da kullanılmıştır.
- Mısırlılar tapınaklar yoluyla tanrıların diğer dünyaya geçişini sağladıklarına inanmaktaydılar. Mezopotamya’da ise tapınakların böyle bir özelliği yoktur.
- Filpayeler her iki mimaride de karşımıza çıkmaktadır.
- Piramitler kireç taşından kaplanırken zigguratlar pişmiş kerpiç tuğla ile kaplanmıştır.
- Mezopotamya’da da Mısır’da da tapınaklar tanrılar ve krallar için yapılmıştır.

3- Resim Sanatı:

- Mezopotamya sanatı Mısır sanatında olduğu gibi portre anlayışını içermemektedir. Mısırdaki portreler ölünün ruhunun kendi bedenini ve mezarını kolaylıkla bulması için oldukça gerçekçi yakın tasvir edilmeye çalışırken böyle bir amaç Mezopotamya sanatında görülmemektedir.
- Mısır resim sanatı din ile doğrudan ilgili iken Mezopotamya resim sanatı daha çok dünyevi hayatın konularını içermektedirler.
- Hem Mezopotamya sanatında hem de Mısır sanatında insan ve hayvan birleşimi fantastik tasvirler oldukça sık rastlanmaktadır. Bu durum her iki uygarlığın da dini inanışlarından meydana gelmektedir.
- Mezopotamya sanatında resim kralların propaganda aracı olarak sıklıkla kullanılmıştır. Krallar resim yoluyla halka hükmetmek ve onları yönlendirmek istemişlerdir. Mısır resim sanatında böyle bir tutum söz konusu değildir. Mısırlıların sanatı politik olmaktan uzak dini temellerle ve ölüm inancıyla bağlantılıdır ve bu resimler yoluyla hayatı ebedileştirmek ilk amaçlarıdır.
- Her iki uygarlıkta da krallar ve tanrılar diğer figürlerden büyük betimlenmiştir.
- Her ikisinde de figürlerin başları ve ayakları profilden gövdeleri cepheden verilmektedir. Ancak Mısır sanatında figürlerin kişilikleri önemli iken Mezopotamya’da önemli değildir.
- Mısır sanatında Mezopotamya resim sanatından farklı olarak mumya portreleri olan Fayyum portrelerini görmekteyiz. Bu portreler oldukça gerçekçi betimlenmiştir. Mezopotamya’da ise portre önemli bir konumda olmadığı gibi gerçeklikten ve ifadeden de uzaktır.
- Babil rölyeflerinde Mısır’inkinden farklı olarak bir nebze perspektif söz konusudur.

4- Heykel Sanatı:

- Mısır sanatında heykelin daha çok tasvire dayalı olduğu görülürken Mezopotamya sanatında daha çok inşai yani yapısal bir unsurda yapıldığı görülmektedir.

- Mısır heykelinde natüralist bir tavır varken, Mezopotamya'da böyle bir durum söz konusu değildir.
- Mısır'da da Mezopotamya'da da çeşitli madenlerden yapılmış heykeller karşımıza çıkmaktadır.
- Mezopotamya'da üretilen heykel sanatının coğrafyaya ve dönemlere göre çok çeşitlilik gösterdiği bilinirken Mısır sanatında böyle bir çeşitlilik söz konusu değildir.

5- Küçük El Sanatları:

- Devletin sanat üzerinde etkisinin yüksek olduğu Mezopotamya sanatında mühür anlayışı da oldukça gelişmiştir. Mısır sanatında da mühür anlayışının bulunmasıyla birlikte Mezopotamya mühürlerinden farklı olarak çoğunlukla böcek figürlerini içerdiği görülmektedir.
- Her iki medeniyetin seramik kaplarının ve taş kaplarının biçimsel olarak birbirine oldukça yakın oldukları bilinmektedir.
- Her iki uygarlıkta da mühürler tılsım nitelikli de kullanılmıştır.
- Her iki uygarlıkta da yarı değerli taşlardan üretilmiş boyunluk ve kolyeler dikkat çekmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak bu iki uygarlığın inanç sistemlerinden sanatsal uygulamalarına kadar pek çok alanda hem benzer hem de farklı özelliklerinin olduğu saptanmıştır. Birbiriyle etkileşim halinde oldukları bilinen bu iki uygarlığın kültürel olarak da birbirinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Her iki uygarlığın da farklı medeniyetlerden etkilendiği de görülmüştür. Dini açıdan bakıldığında her iki uygarlığın da coğrafi olaylardan etkilenen, gökyüzü ve güneşi çok önemli gören çok tanrılı dinlere inandıkları görülmüştür. Burada en farklı nokta, Mısırlıların ölüm inancı ve bunun etrafında şekillenen ölüm ritüelleri ve ölümlerini mumyalama adetleridir.

Mimari açıdan piramitler ve zigguratlar birbirine benzeyen birtakım özellikler içerseler de -bunlar penceresiz kapalı plan, çıkış rampaları, filpayeler, sütunlar olarak sıralanabilir- yapım amacı olarak farklılıkları vardır. Mezopotamya'da ziggurat bir tapınaktır, ancak Mısır'da tapınak olma amacı ikinci plandadır. Mısırlılar bu yapıları öte dünyaya geçiş ve ebedi yaşam amacı ile yapmışlardır. Her iki mimaride de matematik planın önemli olduğu görülmüştür. Bu iki yapıyı birbirinden ayıran bir diğer önemli özellik de zigguratların tepesinde bulunan gözlem evidir.

Mısırlılarda sanatın her alanında dinin yönlendirmesinin oldukça etkili olduğu görülmüştür. Üretilen bütün sanatsal yapıtlar ölünün diğer dünyaya geçişini sağlamak ve ebedi hayata geçmek amacıyla yapılmıştır. Mezopotamya'da dini içerikli üretimlerin olmasına rağmen Mezopotamya sanatının yaşanan dünya ile daha çok ilgili olduğu sonucuna varılmıştır. Çoğu kez krallarca propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanında Mısır ve Mezopotamya rölyef ve resimlerinde figürlerin duruşlarının birbirine oldukça benzediği görülmüştür. Mısır resim ve heykel sanatını Mezopotamya resim ve heykel sanatından ayıran en önemli özellik de portre anlayışındadır. Mısırlılar, ölümlerinin ruhlarının geri geldiğinde bedenlerini kolayca tanıyabilmeleri için portrelerini oldukça gerçeğe yakın ve kişisel ifadelere yer vererek yapmışlardır. Mezopotamya'da ise portrelerde kişisel özellikler dikkat çekmez, her figür birbirine benzer ve gerçekçi bir üslup kullanılmaz.

Bunun yanında her iki uygarlıkta da silindirik mühürlerin kullanıldığı, seramik ve taş kapların özelliklerinin birbirine oldukça benzediği görülmüştür.

Tüm bunlardan özetle Mısır sanatının tamamıyla ölümden sonraki yaşam inancıyla ilgili geliştiği ve tüm sanatsal üretimlerin dini amaçlar göz ettiği sonucuna varılmıştır. Mezopotamya sanatı Mısır sanatına göre çok fazla değişiklik ve çeşitlilik gösterirken konuları daha çok bu dünyadaki yaşamla ilgili olmuştur.

Kaynaklar

- Çifçi, Meryem Karagülle. *Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Konya, 2012. Web Sayfası: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=veR1mHu9yoWjwcVUjCEoPIVIVrS1-Tv4cOlva1jt_aEFD_YmzDON2NADpzP4bUA (Erişim Tarihi: 17.04.2021).
- Gezmez, Arzu. *Siyasi ve Sosyal Açından Eski Mısır Dini (MÖ. 3000-1000 Arası Dönem)*. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik: T.C. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2019. Web sayfası: <http://acikkaynak.bilecik.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11552/1511/10165897.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 17.04.2021).
- İnanç, Aysun. *Eski Mezopotamya'da Resim ve Heykel Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017. Web Sayfası: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=DPTyuy3wRPq_qvCPSqUB6zE9LB1HD4IjOlxbB2kMOR1KdjTmooLcjpff9C98JIZI (Erişim Tarihi: 17.04.2021).
- Korkmaz Ekici, Deniz. "Fayyum Portreleri". Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 2013. Web Sayfası: http://johut.karabuk.edu.tr/Makaleler/1436057317_3.%20d.korkmaz.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2021).
- Turani, Adnan. *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.
- Sadıkoğlu, Perihan. *Antik Mısırın Günümüz Sanatına Uzanlıları ve Bir Yeniden Yorumlama*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. Yeditepe Üniversitesi, 2006. Web Sayfası: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=biL2P3cCsPgUNjVdV2BsGEDYZTI2IN3A_U0UboCYrH5b5fQq_cUjLo7gQOj50Bi (Erişim Tarihi: 17.04.2021).

Şekiller Kaynakçası:

Şekil 1: <https://egy monuments.gov.eg/monuments/hatshepsut-temple/> (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

Şekil2:

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/163642/mod_resource/content/3/14%20III.Ur%20D%C3%B6nemi%20Mimarisi.pdf (Erişim Tarihi: 8.03.2023).

Şekil 3: https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA74718 (Erişim Adresi: 8.02.2023).

Şekil 4: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1847-0623-11 (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

Şekil 5: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/553922> (Erişim Tarihi: 8.05.2021).

Şekil 6: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/329072> (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

Şekil 7: <https://art.thewalters.org/detail/18240/scarab-of-imeni/> (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

Şekil 8: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1891-0509-2553 (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

A COMPARATIVE VIEW TO THE ART OF ANCIENT EGYPT AND MESOPOTAMIA

Dilan AY

ABSTRACT

Egyptian and Mesopotamian Civilisations are very important in terms of both the history of civilisation and the history of art. In this study, the arts of Egyptian and Mesopotamian Civilisations will be examined comparatively and similarities and differences will be presented. This comparison will be made within the context of architecture, painting, sculpture and small handicrafts. The purpose of the research is to determine whether there are similarities and differences between Egyptian and Mesopotamian art, and if so, how and in which context they appear. Besides, another purpose of the research is to show how environmental, religious and sociological factors are reflected on the artistic understanding of the two civilisations. The research is based on a review of the relevant literature in the field. It was determined that geography and religion were very effective in the formation of the art of these two civilisations that lived in the same era. As a result of the research, it was determined that the guidance of religion was very effective in every field of art in Egyptians. All produced artworks were made in order to ensure the transition of the dead to the other world and to pass to eternal life. Although there were religious productions in Mesopotamia, it was determined that Mesopotamian art was more related to the living world.

Keywords: Egyptian Art, Mesopotamian Art, painting, sculpture, architecture, art history